

as well as the essence of the charge against her; 2) data characterizing the convicted person, necessary for the correct resolution of this case and the adoption of a judicial verdict; 3) evidence of the prosecution and the defense (arguments of the parties in the case) was collected and presented in court; 4) expert assessment of direct evidence of Sasha Skochylenko's guilt in committing the act she is accused of; 5) content of the court's guilty verdict in the case and the imposed punishment; 6) the behavior of the participants in the criminal process, primarily those who are vested with authority (representatives of the prosecutor's office who supported the state prosecution in court, as well as judges) and the attitude of these subjects towards the accused, and later the defendant, respectively; 7) the relationship of the convicted woman to her case, as well as to Russian «justice»; 8) the attitude of certain institutions of the Russian government and representatives of the public towards Sasha Skochylenko, her case, as well as other participants in the criminal process. Highlighting these important aspects of Sasha Skochylenko's case determined the algorithm of this research and ensured the achievement of its goal.

The case of Sasha Skochylenko demonstrated to the whole world the actual lawlessness of Russian citizens who had the courage not even to condemn publicly, but only to express cautious disagreement with the policy of the Kremlin leadership regarding an aggressive war in a neighboring peace-loving state. The activity of the so-called «judicial body» and «law enforcement agencies», which without any remorse of their own «conscience» actually performed the functions of the punitive and repressive apparatus, is also indicative in this case.

Keywords: *the constitution of the russian federation, the illegal nature of the modern russian state, putin's regime, the case of Sasha Skochylenko, the prosecution, the defense, legal argumentation.*

УДК 341.231.14+355.018

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-132-138

Кирило СТЕПАНЕНКО[©]

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Досліджено правові та організаційні основи міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Здійснено аналіз ознак та структури механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Викладено авторську інтерпретацію міжнародного захисту прав учасників бойових дій як регламентованої міжнародним правом діяльності міжнародних організацій із захисту прав учасників бойових дій у процесі їх роззброєння, демобілізації та реінтеграції.

Визначено систему міжнародних органів міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Розглянуто соціальні, економічні та політичні форми міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Висвітлено проблемні питання імплементації механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій у національне право та діяльність органів державної влади.

Ключові слова: *міжнародний захист прав людини, учасники бойових дій, права людини, міжнародно-правові стандарти захисту прав людини, міжнародне право, міжнародне гуманітарне право.*

Постановка проблеми. Захист прав учасників бойових дій є невід'ємною частиною демілітаризації післявоєнного суспільства в Україні. У той час як інститути, засновані на демократичних нормах і верховенстві права, повинні замінити армію, для учасників бойових дій мають бути розроблені належні програми реінтеграції. Це необхідно для створення середовища довіри та безпеки, що має вирішальне значення для успіху будь-якого мирного процесу. Однак демілітаризація не тільки вирішує проблему соціалізації колишніх комбатантів, а й породжує нові виклики, пов'язані з необхідністю ефективного забезпечення їхніх прав, створення належної моделі реінтеграції учасників бойових дій із залученням управлінців найвищого рівня.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх

© К. Степаненко, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2135-2024>

kirill-stepanenko@i.ua

соціального захисту», учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань усіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час [1]. Після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 р. кількість учасників бойових дій суттєво збільшилася та продовжує наростати відповідно до мобілізаційних заходів. Наразі в Україні налічується понад 770 тис. людей зі статусом учасника бойових дій [2], а прогнозована їхня кількість після завершення військових дій сягає 1 млн. Зважаючи на актуалізацію питань підтримки учасників бойових дій, представникам вітчизняної правової науки вкрай необхідно розробити та запропонувати задля подальшого впровадження ефективні механізми правового забезпечення державної політики реінтеграції, котра має враховувати елементи міжнародного захисту прав учасників бойових дій.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі елементи механізму міжнародного захисту прав людини висвітлюються у працях М. Антонович, М. Баймуратова, В. Буткевича, Л. Грицаєнка, І. Грищенка, О. Задорожного, П. Недбайла, П. Рабіновича, Л. Тимченка, М. Черкеса та інших вчених. Аналіз проблемних питань із захисту прав учасників бойових дій можна зустріти у роботах Ю. Бойко-Бузиль, Є. Гордієнко, І. Грищенко, І. Дацюк, О. Письменної, Л. Процик, Н. Ржевської, В. Явір та інших представників вітчизняної науки. На монографічному рівні окремі аспекти захисту соціальних прав учасників бойових дій досліджувалися в роботі Є. Гордієнко «Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні». У зарубіжній науці питання реінтеграції комбатантів висвітлюють А. Шимір, Г. Пеня, А. Пілар, К. Рол та інші автори, чії роботи опрацьовувалися при написанні статті. Однак комплексних наукових робіт із питань міжнародного захисту прав учасників бойових дій все ще залишається небагато, що й обумовлює звернення до цієї проблематики.

Метою статті є дослідження механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій та його імплементації в політику реінтеграції учасників бойових дій в Україні.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні поняття «міжнародний захист прав людини» можна зустріти багато авторських варіантів, що збагачують вітчизняну науку міжнародного права. Однак найбільш принциповим питанням у цих теоретичних конструкціях залишається наявність діяльнісного аспекту, адже захист прав людини – це завжди активна діяльність певних суб'єктів за встановленими правилами і процедурами. Не менш важливим є встановлення змісту такої діяльності. Якщо аналізувати наукові праці зарубіжних авторів, які досліджували питання реінтеграції учасників бойових дій, стає очевидним, що в західних наукових колах віддають перевагу моделі роззброєння, демобілізації та реінтеграції (далі – РДР). Ця модель отримала визнання на рівні міжнародних організацій. Так, розроблені на базі ООН протягом 2004–2006 рр. комплексні стандарти щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції (далі – КСРДР) визначають принципи та стандарти системи РДР [3, с. 20].

Зважаючи на викладені аргументи, міжнародний захист прав учасників бойових дій слід розглядати як регламентовану міжнародним правом діяльність міжнародних організацій із захисту прав учасників бойових дій у процесі їх роззброєння, демобілізації та реінтеграції. Механізм міжнародного захисту прав учасників бойових дій складається з таких елементів: 1) міжнародні організації як головні суб'єкти (актори) у процесі міжнародного захисту прав учасників бойових дій; 2) міжнародні угоди у сфері захисту прав учасників бойових дій; 3) форми та процедури міжнародного захисту прав учасників бойових дій.

Суб'єкти міжнародного захисту прав учасників бойових дій відповідають традиційній для науки міжнародного права системі міжнародних організацій у галузі прав людини. На універсальному рівні головним колективним суб'єктом міжнародного захисту прав учасників бойових дій залишається ООН. Так, при створенні КСРДР працювала Міжвідомча робоча група щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції із залученням чотирнадцяти департаментів, агентств, програм і фондів ООН, а також Міжнародна організація з міграції [3, с. 10], ПРООН, Світовий банк, Міжнародний фонд соціальної адаптації та інші універсальні міжнародні організації.

У межах конвенційного механізму міжнародного захисту прав людини в системі

ООН як діяльності утворених на підставі міжнародних угод договірних (конвенційних) органів у системі Організації Об'єднаних Націй, що застосовують відповідні несудові (квазісудові) процедури для розгляду скарг чи повідомлень стосовно порушення прав людини (окремих груп прав людини або окремих груп людей) [4, с. 107–108], міжнародний захист прав учасників бойових дій здійснюють Комітет з прав людини, Комітет з прав інвалідів та Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. На регіональному (європейському) рівні питанням міжнародного захисту прав учасників бойових дій опікуються Рада Європи, ОБСЄ, НАТО та інші організації.

Міжнародний захист прав людини здійснюється на підставі чітко визначених у міжнародних угодах правил і процедур. Усі міжнародні договори, що регулюють порядок захисту прав учасників бойових дій, можна поділити на ті, що захищають права комбатантів, та ті, що захищають соціальні, економічні та інші права учасників бойових дій після завершення військових дій. Захист прав комбатантів відбувається у межах міжнародного гуманітарного права. Ведення військових дій професійними арміями призвело до нового етапу в розвитку гуманітарного права – формування звичаєвих норм шляхом закріплення в національному законодавстві держав ідентичних правил, що стосуються ведення військових дій, поведження з пораненими, військовополоненими і населенням ворога [5, с. 167]. Серед багатьох конвенцій міжнародного гуманітарного права [5, с. 167–168] є ті, що безпосередньо спрямовані на захист прав комбатантів. Зокрема, Женевські конвенції 1949 р. забороняють посягання на життя, здоров'я, недоторканність і людську гідність хворих, поранених і військовополонених, тобто впроваджено імперативний механізм захисту особистих прав комбатантів.

Після завершення військових дій захист прав їх учасників відбувається в межах міжнародного захисту прав людини як галузі міжнародного права. Зважаючи на отримані психологічні та фізичні травми, учасників бойових дій слід зараховувати до осіб, які належать до вразливих груп населення, застосовуючи відповідні стандарти захисту їхніх прав. Так, Комплексні стандарти щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції є спільним продуктом ООН та інших міжнародних організацій, оновлену інформацію про який можна знайти на сайті ресурсного центру ООН РДР: <http://www.unddr.org>.

Інші стандарти щодо захисту прав учасників бойових дій у післявоєнний період визначено в міжнародних угодах універсального значення. У новітній історії міждержавних відносин каталогізація міжнародно-правових стандартів захисту прав осіб, які належать до вразливих груп населення, на універсальному рівні відбулася в низці актів, серед яких: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. та Факультативний протокол до неї, у деяких інших угодах [6, с. 126]. Так, за захистом своїх прав, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права і Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, учасники бойових дій можуть звернутися, після виконання відповідних вимог, до Комітету з прав людини та Комітету з економічних, соціальних і культурних прав відповідно.

Визначальним елементом механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій є форми та процедури, що розробляються, приймаються та впроваджуються країнами-учасниками тих чи інших конвенцій. Від чіткості, визначеності, контрольованості за їх виконанням залежить те, наскільки форми та процедури, застосовані відповідними суб'єктами, будуть якісно захищати права учасників бойових дій. Як свідчить практика міжнародних відносин у галузі прав людини, наявність міжнародних організацій та відповідних угод, що регламентують їхню діяльність, не є гарантією якісного захисту прав людини. Вкрай потрібно розробляти ефективні, дієві засоби контролю та впровадження цих механізмів на національному рівні.

Форми та процедури міжнародного захисту прав учасників бойових дій відповідають характеру міжнародного захисту прав учасників бойових дій міжнародними організаціями. Так, у Доповіді генерального секретаря щодо адміністративних та бюджетних аспектів фінансування миротворчих операцій ООН реінтеграція визначається як процес, у результаті якого колишні комбатанти набувають цивільного статусу та отримують стійке працевлаштування і дохід [7]. За термінологією Міжнародної організації з міграції реінтеграцію розглядають як повторну інтеграцію особи в соціальну групу або процес повернення громадян до соціального, культурного,

економічного та політичного життя країн їхнього походження [8]. Очевидно, що реінтеграція в контексті зазначеної інтерпретації цього явища передбачає захист прав учасників бойових дій.

Як зазначається у Практичному посібнику із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції, реінтеграція комбатантів – це складний процес, що відбувається в політичній, військовій, охоронній, гуманітарній та соціально-економічній площинах [3, с. 20]. Модель реінтеграції учасників бойових дій, яких уже звільнено зі служби, або тих, які підлягають звільненню у майбутньому, передбачає відповідні структурні елементи, серед яких визначальними є форми реінтеграції. У міжнародній практиці, що формується переважно з доктрини РДР, реінтеграція учасників бойових дій відбувається за різними формами, однак основними з них є соціальна, економічна і політична. Зважаючи на те, що реінтеграція учасників бойових дій є забезпеченням їхніх прав і свобод у цих стратегічних сферах соціальної життєдіяльності, вітчизняна практика реінтеграції має формуватися відповідно до міжнародного досвіду вирішення таких питань, важливих для подальшого відновлення та розвитку України.

Забезпечення фізичної безпеки учасників бойових дій найкраще можна здійснити за допомогою підтримки реформи сектора безпеки, зокрема шляхом відновлення національної поліцією відповідальності за внутрішню безпеку та запровадження нею цивільного і демократичного контролю над збройними силами. Також було б розумно розглянути законодавчі ініціативи щодо легалізації окремих видів зброї та підтримати трансформацію військових підрозділів, котрі мали б певне представництво в національній армії.

Забезпечення економічної безпеки учасників бойових дій передбачає створення відповідних механізмів компенсації та фінансової стабільності. Колишнім учасникам бойових дій можуть знадобитися базові знання про ринкові структури, бухгалтерський облік і управління, а також доступ до кредитних схем і стажування чи навчання без відриву від виробництва. У міжнародній практиці учнівство та навчання без відриву від виробництва виявилися більш ефективними, ніж професійне навчання, і тому мають бути пріоритетними. Також рекомендується створити можливості для працевлаштування в будівництві або реконструкції інфраструктури.

Забезпечення політичного впливу учасників бойових дій відбувається шляхом залучення колишніх учасників бойових дій до планування, реалізації та моніторингу програм реінтеграції. Один зі способів зробити це – залучити та підтримати ветеранські організації. Проте підтримку ветеранських організацій слід розглядати лише як тимчасове рішення. У довгостроковій перспективі краще заохочувати колишніх комбатантів брати участь у політичному процесі. Допомога також може надаватися для сприяння створенню багатопартійної системи, де враховувалися б усі побажання сторін.

Також важливо робити акцент на підтриманні престижу учасників бойових дій. Соціальна підтримка, програми реабілітації та елементарна небайдужість членів громади є найкращим способом загоєння ран війни. Так, Ю. Бойко-Бузиль розглядає реінтеграцію як систему поновлення соціальної цілісності особи, де системний підхід обумовлює надання та забезпечення державою конкретних послуг і можливостей, із-поміж яких людина обирає затребувані й докладає певних зусиль для збалансування внутрішньої єдності та відновлення власної соціальної активності [9, с. 31]. Потрібно на місцевому рівні організувати інформаційні кампанії, відповідні заходи і публічні церемонії, що будуть спрямовані на вшанування ветеранів. Також важливо, щоб колишні учасники бойових дій і приймаючі громади поділилися відчуттям спільного майбутнього. Тому допомогу першим слід розглядати як внесок у розвиток усієї громади.

Врегулювання конфліктних ситуацій між колишніми учасниками бойових дій може вимагати притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найсерйозніші порушення. Щоб полегшити травму війни серед колишніх учасників бойових дій, їхня співпраця має підтримувати здатність місцевих громад вшановувати ветеранів та делікатно з ними поводитись. Розумною стратегією є просування служб психічного здоров'я на рівні громад та надання консультаційних форумів для колишніх учасників бойових дій.

В Україні після 2014 р. питанням захисту прав учасників бойових дій на державному рівні приділяється багато уваги, але цей процес потребує вдосконалення.

Після широкомасштабного вторгнення РФ у 2022 р. відбулися суттєві інституційні зміни в політиці реінтеграції та соціальної підтримки учасників бойових дій. Зокрема, було створено Міністерство у справах ветеранів України, прийняті норми законодавства для покращення якості захисту прав учасників бойових дій. Однак із огляду на аналіз окремих аспектів забезпечення прав учасників бойових дій, стає очевидним, що без міжнародно-правового компонента досягнути суттєвих успіхів у цій політиці буде вкрай складно. Так, на слуханнях парламентського Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів було зазначено, що державна ветеранська політика має передбачати і міжнародну складову, що виражається у: впровадженні стандартів ЄС та НАТО; розвитку ветеранської дипломатії; залученості до міжнародних ветеранських спортивних спільнот [10]. Тому врахування і впровадження в політику реінтеграції елементів механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій постає вкрай важливим завданням для органів публічної адміністрації усіх рівнів, із залученням представників вітчизняної науки та інститутів громадянського суспільства.

У результаті проведеного дослідження можна дійти таких **висновків**:

1. Актуалізація питань захисту прав учасників бойових дій в Україні пов'язана з агресією РФ, що визнано ООН та іншими міжнародними організаціями у відповідних резолюціях. Основним суб'єктом якісного забезпечення громадянських, соціально-економічних та інших прав учасників бойових дій є держава, котра реалізує загальнонаціональні програми із реінтеграції та має залучати для цього найкращих управлінців. Однак без урахування міжнародного права та реальності сучасних міжнародних відносин досягнути значних результатів у вирішенні цих нагальних для країни питань буде вкрай важко;

2. Міжнародний захист прав учасників бойових дій ґрунтується на моделі роззброєння, демобілізації та реінтеграції, котра є головною при дослідженні цього явища зарубіжними авторами та виробленні відповідних міжнародних стандартів на базі ООН. Міжнародний захист прав учасників бойових дій – це регламентована міжнародним правом діяльність міжнародних організацій із захисту прав цієї категорії осіб в межах моделі ООН щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції. Така діяльність у своєму динамічному виразі складає цілісний механізм міжнародного захисту прав учасників бойових дій із відповідними елементами, визначальними з яких слід визнати форми та процедури міжнародного захисту прав учасників бойових дій;

3. Для України буде корисним багатоструктурний підхід до реінтеграції учасників бойових дій, котрий базується на забезпеченні їхніх прав у різних сферах життєдіяльності. У міжнародній практиці існують чотири головні форми реінтеграції учасників бойових дій, що мають реалізовуватися в мирний час. По-перше, учасники бойових дій стають цивільними особами, і має бути забезпечена їхня законна безпека. По-друге, демобілізовані учасники бойових дій повинні мати законні економічні можливості для утримання себе та своїх сімей. По-третє, учасники бойових дій повинні мати можливість впливати на рішення, що їх стосуються. Зрештою, важливо забезпечити, щоб колишні комбатанти не втратили державні повноваження і соціальної підтримки, котрі вони отримали під час збройного конфлікту. Всі означені форми реінтеграції учасників бойових дій мають діяти одночасно та взаємодоповнювати одна одну, щоб забезпечити цілісну політику реінтеграції в Україні.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
2. Луценко Є. Кількість ветеранів та членів сімей загиблих може зрости до 5 млн після війни – Мінветеранів. *hro*. URL : <https://hromadske.ua/posts/kilkist-veteraniv-ta-chleniv-simej-zagiblih-mozhe-zrosti-do-5-mln-pislya-vijni-minveteraniv>.
3. Практичний посібник із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції. ПРООН в Україні. 2017. 248 с. URL : <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/fe289835cbd222fc1192acf8b596f4c9181ceef281ae58821f95a575ddb81704.pdf>.
4. Степаненко К. В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. 2018. № 19. С. 105–113.
5. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 260 с.
6. Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав осіб, які належать до вразливих груп населення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету*

7. Administrative and budgetary aspects of the financing of the United Nations peacekeeping operations. Note by the Secretary-General, May 24, 2005 (A/C.5/59/31). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/549756?ln=ru&v=pdf>.

1. Key migration terms. *IOM*. URL : <https://www.iom.int/key-migration-terms>.

2. Бойко-Бузиль Ю. Правові та психологічні основи поняття «реінтеграція учасників бойових дій». *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Вип. 9. С. 28–34.

3. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів схвалив низку рекомендацій органам влади стосовно забезпечення підтримки ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період. *Верховна Рада України*. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234988.html.

Надійшла до редакції 29.02.2024

Прийнято до опублікування 14.03.2024

References

1. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu [About the status of war veterans, guarantees of their social protection] : Zakon Ukrainy vid 22 zhovtnia 1993 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 45. St. 425. [in Ukr.].

2. Lutsenko, Ye. Killist veteraniv ta chleniv simej zahyblykh mozhe zrosty do 5 mln pislia viiny – Minveteraniv [The number of veterans and family members of the dead may increase to 5 million after the war – the Ministry of Veterans Affairs]. *hro*. URL : <https://hromadske.ua/posts/killist-veteraniv-ta-chleniv-simej-zagiblykh-mozhe-zrosti-do-5-mln-pislya-vijni-minveteraniv>. [in Ukr.].

3. Praktychnyi posibnyk iz kompleksnykh standartiv shchodo rozbroiennia, demobilizatsii ta reintehratsii [A Practical Guide to Comprehensive Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards]. PROON v Ukraini. 2017. 248 p. URL : <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/fe289835cbd222fc1192aef8b596f4c9181ceef281ae58821f95a575ddb81704.pdf>. [in Ukr.].

4. Stepanenko, K. V. (2018) Konventsiiinyi mekhanizm mizhnarodnoho zakhystu prav liudyny v systemi OON [Conventional mechanism of international protection of human rights in the UN system]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*. № 19, pp. 105–113. [in Ukr.].

5. Nalyvaiko, L. R., Stepanenko, K. V., Shcherbyna, Ye. M. (2020) Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny [International protection of human rights] : navch. posibnyk. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. 260 p. [in Ukr.].

6. Stepanenko, K. V. (2022) Mizhnarodno-pravovi standarty zakhystu prav osib, yaki nalezhat do vrazlyvykh hrup naselennia [International legal standards for the protection of the rights of persons belonging to vulnerable population groups]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4, pp. 123–130. [in Ukr.].

7. Administrative and budgetary aspects of the financing of the United Nations peacekeeping operations. Note by the Secretary-General, May 24, 2005 (A/C.5/59/31). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/549756?ln=ru&v=pdf>.

8. Key migration terms. *IOM*. URL : <https://www.iom.int/key-migration-terms>.

9. Boiko-Buzyl, Yu. (2021) Pravovi ta psykholohichni osnovy poniattia «reintehratsiia uchasykiv boiovykh dii» [Legal and psychological foundations of the concept of «reintegration of combatants»]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky*. Vyp. 9, pp. 28–34. [in Ukr.].

10. Komitet z pytan sotsialnoi polityky ta zakhystu prav veteraniv skhvalyv nyzku rekomendatsii orhanam vlady stosovno zabezpechennia pidtrymky veteraniv – uchasykiv boiovykh dii u pislivoienni period [The Committee on Social Policy and Protection of Veterans' Rights has approved a number of recommendations to the authorities regarding the provision of support to veterans who took part in hostilities in the post-war period]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234988.html. [in Ukr.].

ABSTRACT

Kyrylo Stepanenko. International protection of the rights of participants in hostilities. The article examines the legal and organizational foundations of the international protection of the rights of participants in hostilities. The author's interpretation of the international protection of the rights of participants in hostilities as regulated by international law is the activity of international organizations to protect the rights of participants in hostilities in the process of their disarmament, demobilization and reintegration. The main elements of the mechanism of international protection of the rights of participants in hostilities are studied.

The system of international bodies for the international protection of the rights of participants in hostilities is defined. A system of basic international agreements is defined, the norms of which are aimed at establishing international legal standards for the protection of the rights of participants in hostilities. International treaties that regulate the procedure for protecting the rights of combatants are divided into those that protect the rights of participants in hostilities and those that protect the social, economic, and other rights of participants in hostilities after the end of hostilities.

Social, economic and political forms of international protection of the rights of participants in

hostilities are studied. Attention is drawn to the fact that the international practice of reintegration of participants in hostilities is formed from the doctrine of disarmament, demobilization and reintegration, therefore the reintegration of participants in hostilities in Ukraine must take into account international standards. Problematic issues of implementing the mechanism of international protection of the rights of participants in hostilities into national law and the activities of state authorities are analyzed.

Keywords: *international protection of human rights, participants in hostilities, human rights, international legal standards for the protection of human rights, international law, international humanitarian law.*

УДК 342.3

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-138-143

Олександр ТАЛДИКІН[©]

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО (ТЕРИТОРІАЛЬНОГО) УСТРОЮ: ПОЛІС, ПОЛІСНИЙ СОЮЗ

*Адже держава – це люди, а не стіни
і не кораблі без людей...
(Фукидід. Історія. Кн. VII, 77,7.)*

Розглянуто античний поліс та полісний союз як історичні форми державного (територіального) устрою. Надано кваліфікацію античних полісів відповідно до різних критеріїв. Визначено види та особливості основних полісних союзів античного світу.

Ключові слова: *аристократична рабовласницька республіка, античний поліс, демократична рабовласницька республіка, номова держава, олігархічна рабовласницька республіка, поліс, полісний союз як форма державного (територіального) устрою.*

Постановка проблеми. Класичний античний поліс утворюється з занепадом домінуючої Мікенської цивілізації в Греції у VIII ст. до н.е. Основоположною передумовою утворення полісу як різновиду міста-держави були процеси, пов'язані з урбанізацією у протодержавних об'єднаннях, що утворювалися на основі територіальної (сусідської) общини.

Водночас питання античного полісу та полісного союзу як форм держави залишаються дискусійними.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Теоретичну основу представленого дослідження склали положення, вироблені загальною теорією держави і права, конституційним правом, теорією міжнародного права та політологією. Сформульовані теоретичні узагальнення спиралися на наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних авторів. Погляди на сутність і призначення держави у Стародавній Греції аналізує О. Шама [1]. Дослідженню специфіки античного демократичного розвитку та основних стратегій стабілізації полісу, що були запропоновані Платоном і Аристотелем, приділяє увагу О. Фісун [2]. Проблеми впливу полісу на формування образу ідеального громадянина у Давніх Афінах розглядає О. Вар'ян [3]. Актуальні питання розвитку практики створення та функціонування міжполісних та міжплемінних об'єднань Давньої Греції порушує Ю. Щекін [4]. Суперечливими соціально-економічними та політичними процесами в афінському ареалі Стародавньої Греції цікавиться В. Тарасевич [5]. Проблемам суспільства у Стародавній Греції присвячена ґрунтовна праця Ж-П. Вернанта [6]. Нові виміри вивчення становлення соціально-політичного проєктування в епоху античності розкриває Т. Бутченко [7].

© О. Талдикін, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8681-5523>

alexall14@gmail.com